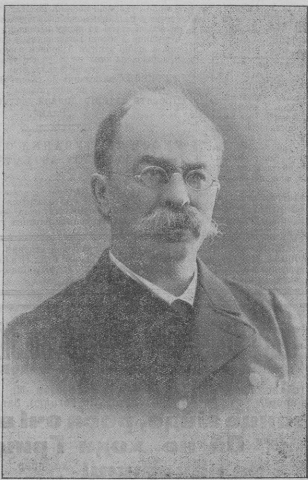

Пам'яті Михайла Комарова.

Тільки сьогодні довідався з „Ради“ про нову втрату на українській ниві—про смерть Михайла Федоровича Комарова. Сумна звістка, хоч і сподівана: небіжчик давненько вже кволився, і кожен лист його з останніх років кінчався жалями на здоровля, що не дає докінчити розпочаті праці й довести до пуття ті або інші літературні плани. І все-таки янось прикро та сподівана звістка вразила мене тут, на чужині. Заслуги таких людей, як небіжчик Комаров, міряються не тільки тим, що вони встигли за життя зробити, а й тією атмосферою, яку творили вони круг себе, куди б доля не кидала ними. Скрізь, де доводилось їм перебувати, вони ставали осередком громадянства, збирали людей коло себе, керували ними й направляли на працю для добра рідного краю. І часто ця атмосфера громадськості захоплювала в себе навіть тих, хто далеко стояв од того осередку й не почував на собі його безпосереднього впливу.

М. КОМАРОВ. † 6 августа 1913 р.

Згадую один випадок, що для мене особисто зв'язаний як раз з ім'ям небіжчика Комарова. Було те в другій половині 80-х років минулого віку. Я вчився тоді в одній з нижчих шкіл в Уманю в атмосфері стільки ж стихійно українській, скільки ж і далекий од якої-небудь виразнішої свідомости. Проте до нас школярів, що без тенденції інакше не говорили, як по українському, доходили чутки про місцевих „нотаблів“, між якими перед вів „нотаріус Комаров“, що теж скрізь і завжди говорять „по-мужицькому“. Це нас дивувало. Адже то було виборне товариство в місті, до його належало кілька лікарів, учителів, то що,—людей, що в нашому школярському розумінні так далеко стояли од „мужицького“ життя“. Чому ж вони простої мови не цураються? Це нас цікавило й будило питання, хоч ми й не могли тоді з ними собі ради дати. Особливу сенсацію викликала була чутка, що Комаров з иншими складала якийсь „мужицький словарь“, а поліція їх на цьому присочила й мала на якусь кару завдати. І знов цілу низку питань ця небуденна в обставинах провинціального міста та ще під час глухої реакції чутка збуджувала. Насамперед—що то за словарь такий і яка кому потреба в тому „мужицькому“ словарі? З другого боку—що тут такого злочинного, що викликало гнів всесильного справника? Пього ми не могли ні зрозуміти, ні пояснити собі до ладу, але слід якийсь од того лишався на все життя. Я не знаю, чи справді була М. Ф. Комарову яка поліцейська пригода з тим словарем, який за кілька років я побачив уже надрукованим; не знаю так само, чи правдиві були взагалі ті відомости, що доходили до школярів про життя української громади в Уманю. Зате напевне знаю, що та діяльність чи фактивна, то все одно—пригода була одним з перших вражень на світанку свідомости й керувала думками до національного самопізнання. Я добре пам'ятаю ті розмови й змагання між школярами, що викликала вона, і ті питання, які вона підсувала в дитячі голови. І ймення відомого тільки з ривівського над конторою „нотаріуса Комарова“ довго не сходило нам з уст.

Потім я спізнався з тим „нотаріусом Комаровим“, але те перше дитяче центр культурної роботи, не тільки не затерлося, але ще більш знайшло собі поживи од безпосередніх стосунків з ним. Справді, рідко можна стрінути людину, так переняту українською справою, як був Михайло Федорович. Належачи до покоління, на яке всією вагою впав відомий lex Josephoviana, він був одним з тих небагатьох, що активно стріли заборону й витримали на собі перший удар. Вони не тільки не склали рук перед непереможними, здавалось, труднощами, не тільки не схитнулися і віри свої не зрадили й не зневірившись у рідній справі, а ще й иншим були за підпору й осередок, инших виховували й підтримували на важкому шляху українського діяча. Це проміння, що вони розпущали круг себе, неможливо тепер зміряти. Далеко легше визначити їхню роль з тих літературних праць, які вони полишили по собі. І у Михайла Федоровича були такі праці—це його бібліографія його рецензії та замітки, з яких ми вчилися колись (у „Зорі“) рідного письменства, його славетна робота, його літературні уваги в „Ділі“, які не зайва була б річ підновити в пам'яті теперішнього читача, на-ново їх видавши. Але коли я думаю про заслуги небіжчика, мені все ж більшою над ці літературні праці здається ота невидна, не зафіксована робота творення української атмосфери виховання українського громадянства „во время люте“,—оте проміння чистої віри в рідну справу й глибокого завзяття до неї, що робило велике чудо—порушувало серця й запалювало їх

такою ж глибокою вірою в щасну долю рідного краю „Світло серед темряви світить і темрява його не поймає“—таким світлом во время оно був і небіжчик, і через те з глибокою пошаною схилився перед його чесною могилкою. Се бо могила одного з тих, що високо держали світільник українського життя за найлютіших обставин і донесли до нашого часу цілим той огонь, передавши його новішим поколінням.

„Дяка і шана робітникам щирим“, а між ними й незабутньому Михайлові Комарові.

Сергій Єфремов.

11. VIII. 1913.
Гурзуф.

Заповіт М. Ф. Комарова.

Ми вже сповіщали, що всю свою українську бібліотеку М. Ф. Комаров заповів одеському українському клубу. Тепер вияснюються останні подробиці заповіту.

Вся спадщина переходить в руки двох синів, п'яти дочок і дружини небіжчика.

В заповіті небіжчик просить свого старшого сина Богдана четверту долю його частини спадщини поділити між тими українськими інституціями, в яких М. Ф. ч був членом. Таким чином однакові суми мають бути передані в такі українські інституції:

- 1) Благодійному т-ву видання дешевих книжок в Петербурзі.
- 2) Т-ву ім. Шевченка для заповигових вихованців вищих шкіл Петербурга, що родом з України.
- 3) Одеському українському клубові.
- 4) Т-ву „Українська Хата“ в Одесі.
- 5) Т-ву „Просвіта“ у Львові.
- 6) Науковому товариству імені Шевченка у Львові.

На той випадок як одеський укр. клуб буде закрито, бібліотека має перейти в бібліографічне т-во при одеському університеті. Право власности на всі друковані і не друковані твори під його прізвищем або псевдонімами (М. Комарь, М. Уманець), М. Ф. ч передав своїй дружині Л. Б. Комаровій.

З газет та журналів.

* * *

Порядок „Бирж. Вѣд.“ в передовій заборон. статті (14 авг.) вияснюють питання про закриття просвітних товариств. З осінньої сесії сената почнеться розгляд скарг усяких просвітних товариств, закритих з ініціативи місцевої адміністрації. Цікаво згадати ті мотиви, по яким ці товариства закривали. Так

українське зібрання (Укр. Клуб у Києві) обвинувачують в тому, що воно змагалося до культурної освіти і об'єднання українців, запрошувало учасників розмовляти по-українському, послало телеграму з привітанням т-ву „Просвіта“... Ці й инші факти, що дали привід до закриття т-ва, по суті, а ні трохи не суперечать затверженому статуту „Українського зібрання“, не мають в собі жадного порушення прав і обов'язків, які за т-вом повинно признати.

Але киянська адміністрація виходить з того міркування, що коли в статуті прямо не сказано, що т-во має право, наприклад, посилати телеграми Коршу в Москві з подякою за увагу до пам'яті Шевченка, то посилання цієї телеграми являється актом протизаконним. І т-во, що дозволило собі такий вчинок, повинно заборонити, як таке, що не відповідає політичним поглядам начальств.

При такій непевній юридичній аргументації можна було б сподіватися, що сенат скасує заборони.

Чи дасть сенат задоволення тим, що потерпіли, і верне життя „померлим“, чи він визнає, що порядок заборон є найвищою порячком уладження життя?

Досвід минулого дав на ці питання сумну відповідь... * * *

Утоптана Проф. * Погодин в 18699 ч. стежечна. „Бирж. Вѣд.“ починає статтю на тему „Централізм і національність“.

Питання білоруського і малоруського національного руху в останні часи став-